

Т. А. Крушельницька,
к. е. н. докторант кафедри економічної теорії і історії економіки,
Національна академія державного управління при Президенті України

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ І КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Автор статті здійснює аналіз існуючої податкової системи України з податковими системами окремих країн-членів ЄС, визначає сутність, цілі і задачі адаптації вітчизняної податкової системи з урахуванням вимог.

The article provides a comparative analysis of the current tax system of Ukraine, with tax systems of individual EU countries, defines the nature, goals and objectives of the national tax system to meet the requirements of international standards.

Ключові слова: податкова система, адаптація податкової системи, прямі податки, непрямі податки, ставки оподаткування, податкові пільги.

Keywords: tax system, adapting the tax system, direct taxes, indirect taxes, tax rates, tax benefits.

ВВЕДЕННЯ

Глобалізаційні процеси, які відбуваються у світовій політиці та економіці, призводять до встановлення тісного політичного діалогу між окремими країнами та регіонами світу, а також до поглиблення міжнародних господарських зв'язків. Сьогодні країни інтегруються заради вирішення певних загальносвітових проблем, як-то збереження миру, забезпечення економічного процвітання, розв'язання екологічних питань. Найбільшими та найпотужнішими інтеграційними об'єднаннями у світі є Світова Організація Торгівлі (СОТ) та Європейський Союз (ЄС), метою створення останнього якраз і є сприяння економічному добробуту, підвищенню життєвого рівня народів Європи, зміцненню миру і свободи, створення стійкого союзу народів Європи.

Інтеграція України в світовий економічний простір — це широке концептуальне бачення, яке не обмежується суто географічним поняттям. Це, насамперед, вибір шляху розвитку в напрямі європейської та загальносвітової цивілізаційної моделі, реалізація якого покликана сприяти прогресу у всіх сферах життєдіяльності суспільства і держави.

Україна має достатній потенціал, щоб здійснити прорив в сфері розробки і впровадження нових технологій у промисловому виробництві, гармонізації відносин у сфері економіки, формуванні провідних поглядів на якість і рівень життя, та соціально-культурної інтеграції нашого народу в світовий економічний простір, але

серед найбільш вагомих перешкод на шляху до інтеграції України в світовий економічний простір, яка гальмує даний процес, є недосконала податкова політика.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Орієнтація України на входження в світовий економічний простір зумовлена усвідомленням інтеграції як фактора сприяння державній незалежності, безпеці, політичній стабільності, економічному розвитку, інтелектуальному прогресу, відновленню європейської сутності країни. Маючи перед собою мету інтеграції до європейських структур, Україна усвідомлює, що західним державам належить провідна роль у сучасній міжнародній системі, зокрема у всесвітньому економічному комплексі й в міждержавних інституційних механізмах управління глобальними і регіональними процесами.

Вступ України до ЄС принесе, насамперед, політичний авторитет держави на міжнародній арені, можливість знаходитися в зоні загальноєвропейської безпеки, запобігаючи при цьому новим лініям поділу на континенті, можливість перебувати в центрі подій, бути невід'ємною часткою прогресивної політики, а отже перебувати в єдиному інформаційному просторі. Вступ України до ЄС пов'язується також з можливістю використання переваг міжнародної кооперації та спеціалізації. Цю ідею можна застосовувати і до теперішнього стану відносин між Україною та ЄС, бо вона є запорукою у подоланні економічної кризи на Україні та розриву між

рівнями економіки з країнами ЄС.

На сьогоднішній день Європейський Союз відіграє визначну роль у забезпеченні стабільності та безпеки європейського континенту, а процес розширення та реформування ЄС слід розглядати не тільки як розширення кордонів "спільного ринку", а і як активний чинник створення нової європейської архітектури безпеки, яка має комплексний та взаємопов'язаний характер і різні виміри — військовий, політичний та економічний. Участь в процесах глобалізації світового господарства вирішує питання розробки стратегії адаптації України до сучасного ритму життя у всепланетарному масштабі, пошуку свого місця в міжнародному економічному просторі. Необхідність інтеграції держави до ЄС та потреба в адаптації окремих функціонально-політичних систем України, в тому числі і податкової, до вимог міжнародних стандартів неодноразово були підкреслені в працях багатьох вітчизняних дослідників, зокрема Н. Беспалої, В. Воротіна, І. Грицяка, В. Пробей-Голова, В. Сіроштан [1, 2, 3, 4] та ін. Однак, незважаючи на широке коло досліджень, безліч гострих питань у даній галузі залишаються невирішеними і є актуальними.

РЕЗУЛЬТАТИ

Податкова система України багатьма науковцями, політиками і практиками визнається однією з найменш сприятливих для ведення бізнесу в світі. Внаслідок цього на прямі іноземні інвестиції очікують перепони і складнощі в сфері оподаткування, які важко подолати, чим підривається конкурентоспроможність вітчизняних підприємств, а значна частина вітчизняного валового продукту залишається в тіні.

Країни-члени ЄС вже раніше зіткнулись з проблемою негативного впливу від складної та специфічної системи оподаткування кожної країни, яка створювала бар'єри при веденні бізнесу між країнами, членами ЄС, що врешті-решт викликало необхідність уніфікації оподаткування.

Прикладом уніфікації є введення податку на додану вартість в 1970 р. на рівні країн Євросоюзу, що дозволило створити прозору систему, прийнятну для всіх членів Союзу. В 1977 р. 6-а Директива (77/388/ЕЕС) гармонізувала податкову базу і відкрила шлях для відміни податкових кордонів. Були створені законодавчі передумови для створення внутрішнього ринку в 1993 р., а поняття "експорт / імпорт" для держав Союзу було замінено терміном "придбання в межах Союзу" [5]. Перетин внутрішніх кордонів ЄС більше не може служити приводом для стягування зборів, як зазвичай буває в межах однієї держави.

Рис. 1. Динаміка збору платежів до Зведеного, Державного та місцевих бюджетів України за 2007—2008 рр.

Спрощено податкові системи всіх країн-членів ЄС застосовують такі види податків, як податок на прибуток, прибутковий податок на доходи фізичних осіб, ПДВ, соціальні податки. Хоч, звичайно, уніфікація не торкається окремих положень оподаткування навіть в цих країнах. Система податків в Україні навіть у спрощеному вигляді являє собою три основні підсистеми, кожна з яких є досить складною і розгалуженою: підсистема оподаткування юридичних осіб; підсистема оподаткування фізичних осіб; збори в державні цільові фонди.

Порівняльний аналіз окремих елементів податкової системи, як-то рівень ставок, порядок розрахунку і сплати податків, податкові пільги, система контролю за платниками податків з боку податкових органів, показує, що в європейських країнах ці елементи багато в чому є ідентичними, однак не виключаються і певні національні особливості.

Так, в ході аналізу систем оподаткування України і країн-членів ЄС виявлено, що в країнах-членах ЄС податок на прибуток юридичних осіб обчислюється за календарний рік або відповідний фінансовий рік, встановлений в засновницьких документах компанії (у випадку, якщо фінансовий рік відрізняється від календарного). В Україні податковим періодом також є календарний рік, але податок обчислюється щоквартально (про що подається декларація), однак щомісяця сплачуються авансові платежі. Такий підхід, хоч і скорочує термін надходження коштів до бюджету, але, на думку автора, є менш раціональним, адже по-перше, розпорошує суму надходжень у часі; по-друге, вимагає значних витрат часу кваліфікованих працівників для обчислення і стягування податку, що, в свою чергу, тягне за собою витрату додаткових коштів.

Об'єктом оподаткування в більшості країн членах ЄС є прибуток, одержаний компанією від діяльності у всьому світі (в Україні застосовується аналогічний підхід).

Загальним моментом у порядку стягування податку на прибуток в країнах-членах ЄС є також наявність інвестиційних пільг по податку на прибуток. Дані пільги, як правило, надаються у вигляді права на прискорену амортизацію.

Таблиця 1. Діючі ставки податку на прибуток юридичних осіб

Країна	Ставка податку, %
Литва	15
Естонія	18
Польща	24
Латвія	25
Україна	25
Болгарія	25
Чехія	31
Фінляндія, Данія	30
Швеція	35
Великобританія, Франція, Іспанія	40—41
Середньостатистична ставка по 17 країнам Європи (без України)	34,8

тизацію об'єктів основних засобів або можливості використання компаніями податкового вирахування на суму витрат, понесених при здійсненні науково-дослідної або інноваційної діяльності. На жаль, мотивація надання пільг за законодавством України не стосується інвестиційної чи інноваційної діяльності підприємства.

Можливо саме завдяки такому підходу, незважаючи на негативний вплив світової фінансової кризи, державна податкова служба України в 2008 р. забезпечила виконання бюджетних призначень та збільшення податкових надходжень до Державного та місцевих бюджетів (рис. 1).

Порядок стягування інших податків також значною мірою уніфікований, а відносно ПДВ є загальним для всіх країн-членів ЄС. Як приклад подібної уніфікації можна привести те, що система державного соціального страхування працівників для більшості країн-членів ЄС передбачає отримання коштів фінансування від працеводців у вигляді відповідних внесків до позабюджетних фондів. Оподаткування майна платників податків, як правило, здійснюється в країнах-членах ЄС на рівні місцевих органів влади та муніципалітетів.

У той же час податкові системи країн-членів ЄС мають свої особливості, що пов'язані з пріоритетами національної економічної політики, бюджетними взаємовідносинами між різними рівнями влади або іншими чинниками. Так, ставка податку на прибуток юридичних осіб в різних країнах Євросоюзу суттєво відрізняється (табл. 1), хоч за останні роки вона має тенденцію до зменшення [6].

Специфічність національного податкового регулювання також виявляється відносно соціальних податків і внесків.

Розходження в системі податків з фізичних і юридичних осіб та соціального законодавства, які існують в законодавстві різних країн-членів ЄС і Україні, означають різний податковий тягар, який тисне на платників і унеможливує рівномірний економічний розвиток країни.

Саме тому ми вважаємо, що основним пріоритетом політики адаптації податкової системи України, яка має проводитись найближчим часом, є ліквідація неефективних елементів податкової системи. Одночасно концепція податкової гармонізації припускає збереження самобутності національної податкової системи і не передбачає повної стандартизації порядку стягування податків в Україні.

Виходячи з цього, на думку автора, сутність адаптації податкової системи являє собою процес реформування та поступове приведення у відповідність до світових стандартів усіх ланок податкової системи України, з метою гармонізації економічних відносин у сфері оподаткування з урахуванням забезпечення національних інтересів.

Адаптація податкової системи України має на меті реформування економічних відносин, структури податкової системи, врегулювання правової системи та поступове приведення їх у відповідність до світових стандартів. Причому реформування законодавства має включати приватне, митне, трудове, фінансове, податкове законодавство, законодавство про інтелектуальну власність, охорону праці, охорону життя та здоров'я, навколишнє природне середовище, захист прав споживачів, технічні правила і стандарти, транспорт, а також інші галузі.

ВИСНОВКИ

У межах даної статті здійснено стислий порівняльний аналіз особливостей оподаткування країн — членів ЄС та України, виявлено окремі особливості національної податкової системи, визначено можливості та цілі адаптації державної податкової системи до вимог світових стандартів, сформульовано сутність процесу адаптації з урахуванням її впливу на розвиток економічної системи України. Результати даного дослідження будуть використані в ході подальшого вивчення особливостей побудови і функціонування податкових систем іноземних держав з подальшим виокремленням найбільш прийнятних для використання в Україні положень і функцій з метою їх використання в процесі адаптації податкової системи України до світових стандартів.

Література:

1. Беспала Н.О. Розвиток державної податкової політики та вдосконалення системи адміністрування податків // Держава та регіони (Серія: Державне управління). — 2006. — № 3. — С.7—12.
2. Воротін В. Макроекономічне регулювання в умовах глобальних трансформацій: моногр. — К.: Вид-во УАДУ, 2002. — 392 с.
3. Грицяк І.А. Теоретичні та концептуальні підходи до розуміння Євро-інтеграційного процесу // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. Одес. регіон. ін-ту держ. упр. — О.: ОРІДУ НАДУ, 2005. — Вип. 1 (21). — С. 14—29.
4. Долгий О.А. Організаційно-правові засади управління діяльністю державної податкової служби України в умовах ризиків: монографія. — Донецьк: ВІК, 2006. — 317 с.
5. Поважный А.С., Балабан В.В. Принципы государственной налоговой политики в контексте эволюционной экономики // Зб. наук. праць Донецького державного університету управління "Фінансові механізми державного управління економікою України". — Донецьк: Норд-Прес, 2004. — Т. V. — Вип. 37, серія "Державне управління". — С. 98—110.
6. Пробей-Голова В., Сіроштан В. Україна — ЄС: адаптація податкового законодавства / В. Пробей-Голова, В. Сіроштан // Додаток "Кримський діалог". На шляху Євроінтеграції. — 23 липня 2005. — № 28 (67). *Стаття надійшла до редакції 29.03.2010 р.*